शिकू आनंदे मराठी

(विद्यार्थी कृतिपुस्तिका)

इयत्ता : दहावी

'STARS' प्रकल्पांतर्गत

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

शिकू आनंदे मराठी : विद्यार्थी कृतिपुस्तिका : इयत्ता दहावी

- **प्रवर्तक** : शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र शासन
- **प्रकाशक** : राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **प्रेरणा** : **मा. रणजितसिंह देओल (भा.प्र.से.)**
  प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र राज्य.
- **मार्गदर्शन** : **मा. सूरज मांढरे (भा.प्र.से.)**
  आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
  मा. कैलास पगारे (भा.प्र.से.)
  राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
- **संपादक** : **मा. कौस्तुभ दिवेगावकर (भा.प्र.से.)**
  संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **सहसंपादक** : **मा. रमाकांत काठमोरे**
  सहसंचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **कार्यकारी संपादक** : **डॉ. कमलादेवी आवटे**
  उपसंचालक, भाषा विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **कार्यकारी सहसंपादक** : **डॉ. राजेश बनकर**
  विभाग प्रमुख, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **संपादन सहाय्य** : **मनिषा ताठे**
  अधिव्याख्याता, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  डॉ. निता जाधव
  अधिव्याख्याता, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  मनिषा राजपूत
  विषय सहायक, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  चंदन कुलकर्णी
  विषय सहायक, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  डॉ. नंदा विठ्ठल भोर
  सहशिक्षक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **प्रथम आवृत्ती** : जानेवारी २०२३
- **अर्थसाहाय्य** : 'STARS' प्रकल्पांतर्गत, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
- **मुद्रक** : रुना ग्राफिक्स, पुणे.
- © सर्व हक्क प्रकाशकाच्या स्वाधीन.

शिकू आनंदे मराठी

(विद्यार्थी कृतिपुस्तिका)

इयत्ता : दहावी

'STARS' प्रकल्पांतर्गत

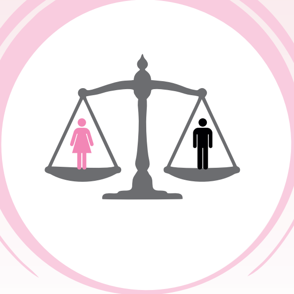

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	पाठ	पृष्ठ क्र.
१.	जय जय हे भारत देशा	१
२.	बोलतो मराठी	२
३.	आजी : कुटुंबाचं आगळ	४
४.	उत्तमलक्षण	६
५.	वसंतहृदय चैत्र	८
	◆ बालसाहित्यिका : गिरिजा कीर (स्थूलवाचन)	१०
६.	वस्तू	१२
७.	गवताचे पाते	१४
८.	वाट पाहताना	१६
९.	आश्वासक चित्र	१८
१०.	आप्पांचे पत्र	२०
	◆ मनक्या पेरेन लागा (स्थूलवाचन)	२१

अ.क्र.	पाठ	पृष्ठ क्र.
११.	गोष्ट अरुणिमाची	२३
१२.	भरतवाक्य	२५
१३.	कर्ते सुधारक कर्वे	२७
१४.	काळे केस	२९
१५.	खोद आणखी थोडेसे	३१
	◆ वीरांगना (स्थूलवाचन)	३३
१६.	आकाशी झेप घे रे	३४
१७.	सोनाली	३६
१८.	निर्णय	३९
१९.	तू झालास मूक समाजाचा नायक	४१
२०.	सर्व विश्वचि व्हावे सुखी	४३
	◆ व्युत्पत्ती कोश (स्थूलवाचन)	४४

कृतिपुस्तिका समजून घेऊया...

(१) कृतिपुस्तिकेतील कृती या संबंधित इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकातील आशय तसेच इयत्तानिहाय अध्ययन निष्पत्तींवर आधारित आहेत. (२) कृतिपुस्तिकेमधील सर्व कृती विद्यार्थ्याने स्वत: करणे अपेक्षित आहे. (३) विद्यार्थ्याने कृती करताना आवश्यक तेथे पाठ्यपुस्तकाची व पूरक संदर्भ-साहित्याची मदत घ्यावी. (४) कृती करताना गरज असेल तेथे शिक्षक, कुटुंबातील सदस्य, सहकारी यांनी विद्यार्थ्याला मदत करावी. (५) 'प्रत्येक मूल शिकू शकते' हा विश्वास मनात बाळगून प्रत्येक विद्यार्थ्याला या कृतिपुस्तिकेतील विविध कृतींच्या मदतीने शिकण्याच्या प्रक्रियेत सहभागी करून घ्यावे. (६) कृतिपुस्तिकेतील कृती विद्यार्थ्यांच्या मूल्यमापनासाठी नसून, त्यांच्या भाषिक कौशल्य-विकसनासाठी व संबोधांच्या दृढीकरणासाठी आहेत. (७) विद्यार्थ्यांना कृती पूर्ण करण्यास पुरेसे स्वातंत्र्य व वेळ द्यावा. (८) कृती पूर्ण करीत असताना शक्य तेथे विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन अनुभवविश्वाशी सांगड घालण्यात यावी. (९) कृतिपुस्तिकेतील कृती या नमुना स्वरूपात आहेत. इयत्तेच्या अपेक्षित अध्ययन निष्पत्ती साध्य करण्यासाठी गरजेनुसार इतर विविध कृतींचे आयोजन शिक्षकांनी करावे. (१०) सदर विद्यार्थी कृतिपुस्तिकेसंदर्भात शिक्षक, पालक व शिक्षणप्रेमी व्यक्ती यांच्या सुधारणात्मक सूचनांचे स्वागत आहे. सदर सूचनांचा विचार करून कृतिपुस्तिकेच्या पुढील आवृत्तीमध्ये योग्य ते बदल केले जातील.

१. जय जय हे भारत देशा

कृती १ : 'जय जय हे भारत देशा' या गीतास चाल लावून वर्गातील विद्यार्थ्यांसोबत तालासुरात म्हण.

कृती २ : देशभक्तीपर पाच गीते मिळवून संग्रह कर व ऐक. त्यांपैकी तुला आवडलेल्या गीताविषयी वर्गात माहिती सांग.

कृती ३ : खाली दिलेल्या चित्राचे निरीक्षण करून तुझ्या मनात आलेले विचार लिही.

....

....

....

....

....

....

....

२. बोलतो मराठी...

कृती १ : तुझ्या दैनंदिन संभाषणात सहज वापरल्या जाणाऱ्या इंग्रजी शब्दांची यादी कर व त्याचे मराठी भाषेतील शब्द लिही.

१) .... २) ....

३) .... ४) ....

५) .... ६) ....

७) .... ८) ....

९) .... १०) ....

११) .... १२) ....

१३) .... १४) ....

कृती २ : मराठी भाषेचे महत्त्व पाच ते सहा वाक्यांत लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : खाली दिलेल्या वाक्यांपुढे कंसातील योग्य म्हण लिही.

(काळ आला होता; पण वेळ आली नव्हती, पालथ्या घड्यावर पाणी, नावडतीचे मीठ अळणी.)

१) आईने रमाला समजावून सांगितले, तरी ती मैत्रिणींसोबत फिरायला गेलीच.

....

२) निकिताच्या चांगल्या गोष्टींना तिची मैत्रीण सतत नावे ठेवत असते.

....

३) बापू बिबट्याच्या तावडीत सापडता-सापडता वाचला.

....

कृती ४ : खाली दिलेले शब्दकोडे सोडव.

१	२		३	
२				
		५		
३	४			
४				

उभे शब्द :

१) शाळा २) जाळे (इंग्रजी शब्द) ३) समुद्र

४) वास्तू ५) एक रास

आडवे शब्द :

१) एक संत २) अभिनेता ३) सूर्य

४) विमानांची टेहळणी करणारे यंत्र

५) मका (हिंदी शब्द)

कृती ५ : कविवर्य सुरेश भट यांचे 'लाभले आम्हांस भाग्य बोलतो मराठी' हे मराठी गौरव गीत शिक्षकांच्या मदतीने मिळव आणि त्या गीतामधून व्यक्त होणारा कवीच्या मनातील भावार्थ तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

....

....

३. आजी : कुटुंबाचं आगळ

कृती १ : तुझ्या कुटुंबातील तुला आवडणाऱ्या व्यक्तीचे वर्णन खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे मित्राला सांग.

(व्यक्तीचे दिसणे, स्वभाव विशेष, तुझ्याशी असलेले नाते, तुला आवडण्याचे कारण)

कृती २ : तुझ्या गावात व शहरात घडणाऱ्या घटना तुला कोणकोणत्या माध्यमांतून कळतात ते लिही.

....

....

....

कृती ३ : खाली दिलेला तक्ता पूर्ण कर.

तुझ्या परिसरात खेळल्या जाणाऱ्या पारंपरिक व आधुनिक खेळांची यादी कर.

अ. क्र.	पारंपरिक खेळ	अ. क्र.	आधुनिक खेळ
१)	....	१)	....
२)	....	२)	....
३)	....	३)	....
४)	....	४)	....

कृती ४ : ग्रामीण जीवन व शहरी जीवन यांची तुलना कर.

ग्रामीण जीवन	शहरी जीवन
....	....

कृती ५ : पाठातील ग्रामीण संस्कृतीचे वेगळेपण सांगणाऱ्या वस्तूंची नावे शोध आणि लिही.

उदा. आगळ

....

....

....

....

....

....

....

कृती ६ : तुझ्या नात्यातील एखाद्या वयोवृद्ध व्यक्तीस वृद्धावस्थेत आरोग्याची काळजी घेण्याविषयी पत्र लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

४. उत्तमलक्षण

कृती १ : **आंतरजालाच्या मदतीने संत रामदास लिखित 'उत्तमलक्षण' या कवितेची ध्वनिफीत ऐक.**

कृती २ : **तुला आदर्श वाटणाऱ्या व्यक्तीची गुणवैशिष्ट्ये लिही.**

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : **पुढील प्रसंगी तू कसा/कशी वागशील ते लिही.**

१) रस्त्यावरून जाताना तुला कोणाचेतरी पैशाचे पाकीट पडलेले दिसले तर...

....

२) कठीण प्रसंगी तुझ्या मित्र/मैत्रिणीने तुला मदत केली तर...

....

३) एखाद्या विषयावर तुला विचार व्यक्त करण्यास सांगितले तर...

....

४) तुझ्या हातून एखादी चूक घडली व आई-वडिलांनी त्याविषयी तुझ्याकडे विचारणा केली तर...

....

....

कृती ४ : कवितेतील प्रत्ययघटित व उपसर्गघटित शब्द शोधून खालील तक्ता पूर्ण कर.

अ. क्र.	प्रत्ययघटित	अ. क्र.	उपसर्गघटित
१)	....	१)	....
२)	....	२)	....
३)	....	३)	....
४)	....	४)	....

कृती ५ : महाराष्ट्रातील संतांची नावे लिही व त्यांपैकी कोणत्याही एका संतांची माहिती थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

५. वसंतहृदय चैत्र

कृती १ : खालील शब्दांच्या आधारे फणसाच्या निर्मितीचा योग्य क्रम लाव व त्याआधारे मानवी वाढीच्या अवस्था लिही. (परिपक्व फणस, कोके, हिरवा फणस, पालवी)

अ. क्र.	फणस	मानव
१)	....	....
२)	....	....
३)	....	....
४)	....	....
५)	....	....

कृती २ : नारळाच्या झाडाला कल्पवृक्ष म्हणतात, याविषयी तुझे मत सकारण लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : तुझ्या परिसरात अवतीभोवती आढळणाऱ्या वृक्षवेलींमध्ये ऋतुमानानुसार होणाऱ्या बदलांचे निरीक्षण करून नोंदी लिही. (कमीत कमी दोन वनस्पती)

....

....

....

....

....

कृती ४ : अ) खाली दिलेल्या वाक्यांतील अलंकार ओळखून उपमेय व उपमान लिही.

१) शिरीषासारखी पिंपळाची ही पालवी प्रथम डोळ्यांत भरत नव्हती.

अलंकार : ....

उपमेय : .... उपमान : ....

२) पिंपळाची नवी पाने जणूकाही सुंदर पुष्पांचे गेंदच.

अलंकार : ....

उपमेय : .... उपमान : ....

ब) खाली दिलेल्या शब्दातील अक्षरांपासून अर्थपूर्ण शब्द तयार कर.

१) मधुमालती (मधु आणि मालती हे शब्द वगळून)

....

२) रूपरसगंधमय (रूप व गंध हे शब्द वगळून)

....

क) खाली दिलेला तक्ता पूर्ण कर.

सामासिक शब्द	विग्रह	समासाचे नाव
....	बारा महिन्यांचा समूह	....
चैत्रवैशाख	....	इतरेतर द्वंद्व समास
....	घनासारखा श्याम	कर्मधारय समास

कृती ५ : 'झाडे बोलू लागली तर...' या विषयाचा कल्पनाविस्तार कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

बालसाहित्यिका : गिरिजा कीर (स्थूलवाचन)

कृती १ : 'गोष्ट एका माणसाची' या कथेतील मधूच्या जागी तू आहेस, अशी कल्पना करून त्याप्रसंगी तू कसा वागशील ते लिही.

....

....

....

....

कृती २ : 'बालसाहित्यिका – गिरिजा कीर' या पाठातील तुला आवडलेल्या एका साहित्यकृतीविषयी माहिती लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : **तू वाचलेल्या कोणत्याही एका कथेविषयी खालील मुद्‍द्यांच्या आधारे तुझे मत लिही.**

१) शीर्षक २) सुरुवात ३) पात्रांची नावे

४) संवाद ५) कथेची भाषा ६) कथानक ७) तात्पर्य

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : **बालसाहित्यिका-गिरिजा कीर यांनी लिहिलेल्या विविध साहित्यप्रकारातील पुस्तकांच्या नावांची यादी कर.**

....

....

....

....

....

६. वस्तू

कृती १ : आंतरजालावरून कविवर्य द. भा. धामणस्कर यांच्या इतर कविता शोधून त्यांचे वाचन कर.

कृती २ : खालील बाबतीत स्वत:चे मत लिही :

अ) तुझ्या घरातील तुला उपयोगी पडणाऱ्या वस्तूंची काळजी तू कशी घेतोस किंवा घेशील ते लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

ब) 'वस्तू' या कवितेत वस्तू हे रूपक/प्रतिमा वापरून कवीला वृद्ध व्यक्तींबद्दल सांगायचे आहे, असे तुला वाटते का? कसे ते लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

क) महत्त्वाची वस्तू हरवल्यानंतर तुझी उडालेली धांदल स्वतःच्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : रेडिओ आणि टी.व्ही. यांच्यातील संवादाची कल्पना करून संवाद लेखन कर.

रेडिओ : ....

टी.व्ही. : ....

रेडिओ : ....

टी.व्ही. : ....

रेडिओ : ....

टी.व्ही. : ....

रेडिओ : ....

टी.व्ही. : ....

रेडिओ : ....

टी.व्ही. : ....

कृती ४ : आंतरजालाचा वापर करून महाराष्ट्रातील कोणत्याही एका वस्तुसंग्रहालयाची माहिती मिळव व लिही.

....

....

....

....

....

७. गवताचे पाते

कृती १ : ग्रंथालयातून कथासंग्रह मिळवून त्यातील तुला आवडलेल्या कोणत्याही एका कथेचा सारांश तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : खाली दिलेली आकृती पूर्ण कर.

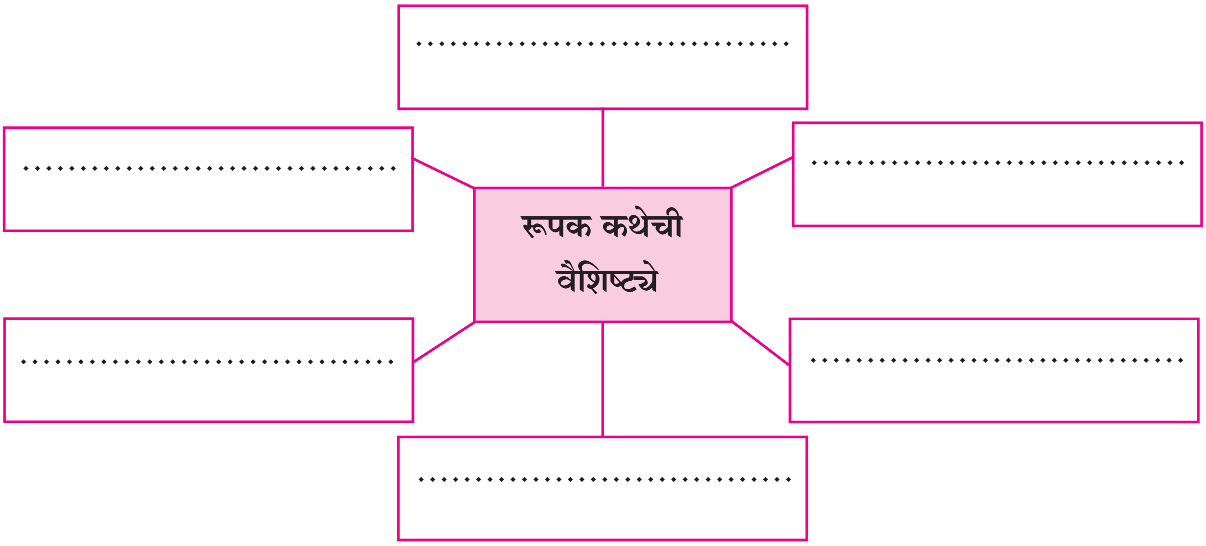

कृती ३ : 'दुसऱ्याच्या डोळ्यांतील कुसळ दिसते; पण स्वत:च्या ....' ही म्हण पूर्ण कर व या म्हणीचा रूपक कथेच्या आधारे तुला समजलेला अर्थ लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : 'गवताचे पाते' या रूपक कथेचे संवाद तयार करून त्यांचे नाट्यीकरण वर्गात सादर कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

८. वाट पाहताना

कृती १ : ‘पोस्टमन इन द माउंटन’ या कथेचा शेवट तुझ्या कल्पनेप्रमाणे तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

कृती २ : उन्हाळ्याच्या सुट्टीतील तुझे नियोजन, मित्राला पत्राने कळव.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : तुझ्या घराजवळ असणाऱ्या पोस्ट ऑफिसमधील पोस्टमनची मुलाखत घेण्यासाठी प्रश्नावली तयार कर.

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : तुझ्या बाबतीत घडलेला वाट पाहण्याचा अविस्मरणीय प्रसंग लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : कोण कोणाची वाट पाहतात हे खाली दिलेल्या उदाहरणावरून लक्षात घे आणि त्यासारखी इतर उदाहरणे लिही.

उदा., १) प्रवासी – बसची वाट पाहतात.

२) ....

३) ....

४) ....

५) ....

९. आश्वासक चित्र

कृती १ : वर्तमान स्थितीत समाजामध्ये स्त्री-पुरुष समानता आहे का? तुझे मत सोदाहरण लिही.

....

....

....

....

....

कृती २ : तुझ्या कुटुंबातील सदस्य कोणती दैनंदिन कामे करतात, ते खाली दिलेल्या तक्त्यात लिही.

अ. क्र.	कुटुंबातील सदस्य	करीत असलेले काम
१)	....	....
२)	....	....
३)	....	....
४)	....	....

कृती ३ : सामाजिक क्षेत्रात एकत्रित काम करीत असलेल्या पती-पत्नी यांची नावे लिही व त्यांच्या कामाबद्दल आंतरजालाद्वारे माहिती मिळवून लिही.

अ. क्र.	सामाजिक क्षेत्रात एकत्रित काम करणाऱ्या पती-पत्नी यांची नावे	कार्यक्षेत्र
१)	....	....
२)	....	....
३)	....	....
४)	....	....

कृती ४ : **'स्त्री-पुरुष समानता' या विषयावर काम करणाऱ्या एका व्यक्तीविषयी थोडक्यात माहिती लिही.**

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : **शब्दसमूहाबद्दल एक शब्द कवितेत शोधून लिही.**

१) भात शिजवण्यासाठी आधी तापवायला ठेवलेले पाणी : ....

२) लहान मुला-मुलींचा लुटुपुटूचा संसाराचा खेळ : ....

कृती ६ : **समाजात विविध कामांबद्दल स्त्रियांनी करावयाची कामे व पुरुषांनी करावयाची कामे असे नकळत वर्गीकरण केले जाते; खरे तर हे चूक आहे. अशा काही कामांची नोंद कर. हे चुकीचे कसे आहे याविषयी तुझ्या घरात, मित्र-मैत्रिणींशी बोल.**

उदा., **१) स्त्रियांनीच स्वयंपाक करावा.**

२) ....

३) ....

४) ....

५) ....

६) ....

७) ....

८) ....

१०. आप्पांचे पत्र

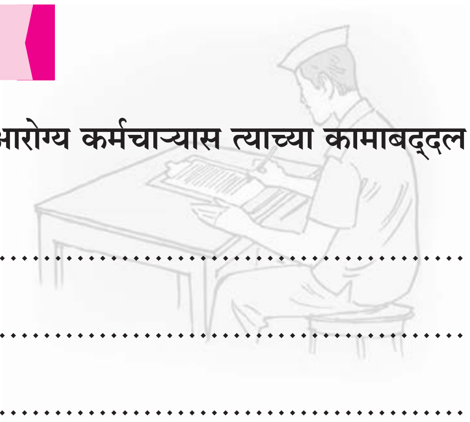

कृती १ : तुझ्या परिसरातील एखाद्या सफाई कर्मचाऱ्यास किंवा आरोग्य कर्मचाऱ्यास त्याच्या कामाबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी पत्र लिही.

कृती २ : तुझ्या शाळेचा परिसर निसर्गरम्य करण्याकरिता तू काय प्रयत्न करशील, ते मित्रांना सांग.

कृती ३ : तुझ्या शाळेचा नावलौकिक वाढावा यासाठी तू काय करशील, ते लिही.

कृती ४ : पुस्तकातल्या पानांत डोक्याचं खाद्य असतं, या वाक्याच्या आधारे पुस्तक वाचनाचे महत्त्व लिही.

....

....

....

....

....

कृती ५ : तुला आवडणाऱ्या क्षेत्रात यशस्वी होण्यासाठी काय प्रयत्न करावे लागतील, याची माहिती मिळवून लिही.

....

....

....

....

....

कृती ६ : लेखक अरविंद जगताप यांचे 'पत्रास कारण की....' हे पुस्तक मिळव आणि वाच.

मनक्या पेरेन लागा (स्थूलवाचन)

कृती १ : 'एक बी मातीत पडतं, मातीशी त्याचं घट्ट घट्ट नातं जडतं' या ओळींचा तुला समजलेला अर्थ लिही.

....

....

....

....

....

कृती २ : आजच्या काळात माणुसकी हरवत चालली आहे, याबद्दलचे तुझे मत स्पष्ट कर.

....

....

....

....

....

कृती ३ : आंतरजालावरून 'मनक्या पेरेन लागा' ही कविता ऐक.

कृती ४ : 'पेराल ते उगवेल' या म्हणीचा अर्थ स्पष्ट करणारी कथा लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

११. गोष्ट अरुणिमाची

कृती १ : आंतरजालाचा उपयोग करून अरुणिमा सिन्हा यांच्या जीवनावरील ध्वनिफीत ऐक किंवा माहिती मिळव.

कृती २ : 'नेहरू गिरिभ्रमण प्रशिक्षण केंद्र' याविषयी माहिती मिळवून वाच.

कृती ३ : यशाचे एव्हरेस्ट गाठण्याकरिता आवश्यक असलेल्या गुणांची माहिती 'अरुणिमा सिन्हा' यांच्या जीवन चरित्राच्या आधारे लिही.

....

....

....

....

....

कृती ४ : 'Fortune Favours the brave' या म्हणीचा तुला समजलेला अर्थ योग्य उदाहरणासह लिही.

....

....

....

....

....

कृती ५ : धैर्य, ध्यास आणि ध्येय याचे विद्यार्थी जीवनातील महत्त्व तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

कृती ६ : **खाली दिलेले वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ यांच्या योग्य जोड्या जुळव.**

वाक्प्रचार		अर्थ
१) अंतरंग घायाळ होणे.		अ) खोट्या बातम्या पसरवणे.
२) गगनभरारी घेणे.		ब) चिरडून नाश पावणे.
३) चक्काचूर होणे.		क) अतिशय दु:ख होणे.
४) वावड्या उठवणे.		ड) यशाकडे झेप घेणे.
		इ) तावून सुलाखून निघणे.

कृती ७ : **कोणतीही एक साहस कथा मिळव व वर्गात सांग.**

कृती ८ : **भारतातील सर्वांत उंच पर्वतशिखराची माहिती मिळव आणि थोडक्यात लिही.**

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

१२. भरतवाक्य

कृती १ : आंतरजालावरून समर्थ रामदासांचे 'मनाचे श्लोक' ऐक.

कृती २ : आंतरजालाच्या मदतीने कवी मोरोपंत यांच्याविषयी अधिक माहितीचे वाचन करून त्यांच्या काव्याची वैशिष्ट्ये लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : 'सुसंगतीचा परिणाम' या विषयीचा तुझा अनुभव लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : आंतरजालाच्या मदतीने खालील तक्ता पूर्ण कर.

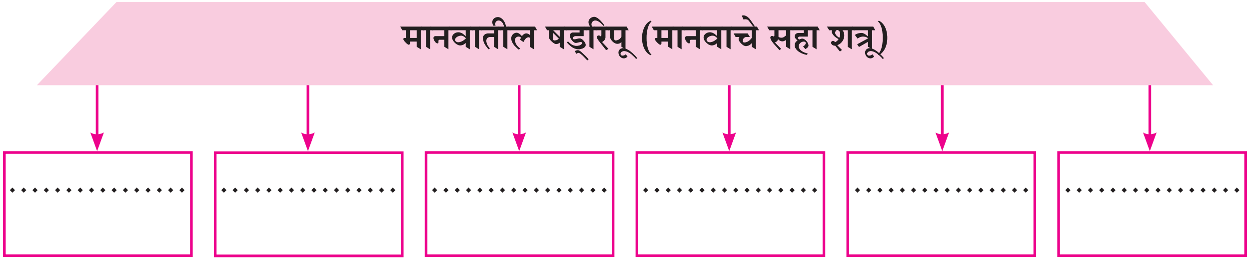

कृती ५ : खाली दिलेली आकृती पूर्ण कर.

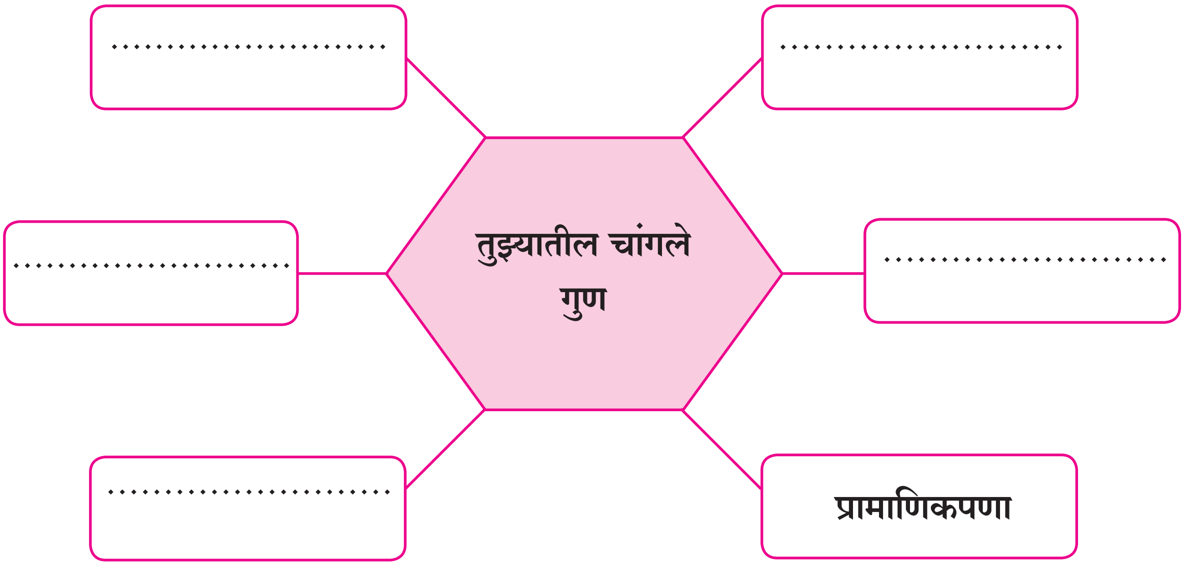

कृती ६ : 'भरतवाक्य' या कवितेचे वर्गात सामूहिक गायन कर.

कृती ७ : 'भरतवाक्य' या कवितेची रचना ज्या वृत्तात केलेली आहे त्या वृत्ताची वैशिष्ट्ये लिही.

१) वृत्ताचे नाव : ....

२) वृत्त प्रकार : ....

३) वैशिष्ट्ये : ....

१३. कर्ते सुधारक कर्वे

कृती १ : आंतरजालाच्या मदतीने ताराबाई शिंदे यांच्या 'स्त्री–पुरुष तुलना' या लेखाचे वाचन कर.

कृती २ : 'अज्ञान हेच स्त्रियांच्या अधोगतीस कारणीभूत आहे', याविषयी तुझे विचार स्पष्ट कर.

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : स्वातंत्र्यपूर्व काळातील स्त्री व आधुनिक काळातील स्त्री यांच्या जीवनाविषयी तुलना कर.

स्वातंत्र्यपूर्व काळातील स्त्री	आधुनिक काळातील स्त्री
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

कृती ४ : **महर्षी कर्वे यांनी केलेल्या सामाजिक कार्याबद्दल आंतरजालाच्या मदतीने माहिती मिळवून लिही.**

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : **खालील शब्द शब्दसिद्धीच्या कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिही.**

(जननी, सुशिक्षित, सोशिक, अविचल, प्रतिदिन, कुरूप)

प्रत्ययघटित शब्द	उपसर्गघटित शब्द
....	....
....	....
....	....
....	....

कृती ६ : **महात्मा जोतिबा फुले यांनी विद्येचे महत्त्व सांगितलेल्या खाली दिलेल्या ओळी पूर्ण कर.**

विद्येविना मती गेली। ....

....

....

....

१४. काळे केस

कृती १ : खाली दिलेली कृती पूर्ण कर.

सकाळच्या प्रहरी तुला ऐकू येणारे आवाज

- ....
- ....
- ....
- ....

कृती २ : खाली दिलेल्या शब्दाच्या आधारे जाहिरात तयार कर.

'सौंदर्य प्रसाधने'

कृती ३ : खालील शब्दांना उपसर्ग व प्रत्यय लावून नवीन शब्द तयार कर.

उपसर्गघटित शब्द		प्रत्ययघटित शब्द
....	विचार	....
....	जबाबदार	....
....	यश	....

कृती ४ : खाली दिलेल्या परिच्छेदातील वाक्प्रचार शोधून त्या जागी त्याच अर्थाचा कंसातील वाक्प्रचाराचा उपयोग कर व परिच्छेद पुन्हा लिही.

(शांत बसणे, तमा न बाळगणे, प्रशंसा ऐकणे, एकसारखे पाहणे)

मला भेटावयास आलेला माणूस माझ्याकडे क्षणभर टक लावल्यासारखे करतो आणि विचारतो, 'तुमचे केस अजून काळे कसे राहिले आहेत?' स्तुती-निंदेची पर्वा न करणारा मी; पण ही प्रशंसा ऐकून मला बरे वाटते, मी गप्प बसतो किंवा दुसरा विषय काढतो.

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : पाठात आलेले आलंकारिक शब्द शोध व त्यांची यादी तयार कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

१५. खोद आणखी थोडेसे

कृती १ : **कवितेतील ज्या शब्दांना पर्यायी शब्द देता येतील ते देऊन कविता पुन्हा लिही. झालेल्या बदलातील गंमत अनुभव.**

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : **'केल्याने होत आहे रे...', या ओळीचा कल्पनाविस्तार कर.**

....

....

....

....

कृती ३ : **'खोद आणखी थोडेसे', या कवितेत काव्याची पुढीलपैकी कोणती वैशिष्ट्ये आली आहेत त्यापुढे (✓) अशी खूण कर.**

१) प्रत्येक चरणात आठ अक्षरे आहेत. ☐

२) चार-चार अक्षरांचे दोन गण आहेत. ☐

३) दुसऱ्या व चौथ्या चरणाच्या शेवटी यमक आहे. ☐

४) ही कविता मुक्तछंदात नाही. ☐

५) एकूण तीस मात्रा आहेत. ☐

कृती ४ : खाली दिलेल्या ओळींचा तुला समजलेला अर्थ लिही.

धीर सोडू नको,

सारी खोटी नसतात नाणी

....

....

....

....

....

कृती ५ : खाली दिलेल्या संस्कृत श्लोकाचा अर्थ आंतरजालाच्या साहाय्याने मिळवून लिही. कवितेचा व श्लोकाचा सहसंबंध स्पष्ट कर.

योजनानां सहस्रं तु शनैर्गच्छेत् पिपीलिका।

आगच्छन् वैनतेयोपि पदमेकं न गच्छति।।

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ६ : 'मन वढाय वढाय', ही बहिणाबाई चौधरी यांची अष्टाक्षरी छंदातील कविता आंतरजालावर शोधून वर्गात सादर कर.

वीरांगना (स्थूलवाचन)

कृती १ : 'सततच्या प्रयत्नांमुळे अशक्य गोष्टही शक्य करता येते', हे स्वाती महाडिक यांच्या उदाहरणातून पटवून दे.

....

....

....

....

कृती २ : 'स्वत:साठी जगलास तर मेलास, इतरांसाठी जगलास तर जगलास', या विधानाचा तुला समजलेला अर्थ लिही.

....

....

....

कृती ३ : कोणकोणत्या कारणांमुळे मुले भरकटतात, असे तुला वाटते, ते लिही.

....

....

....

कृती ४ : मुलांनी भरकटू नये म्हणून कोणती काळजी घ्यावी, असे तुला वाटते ते लिही.

....

....

....

....

कृती ५ : तुझ्या वयाच्या मुलांच्या मनात पालकांकडून कोणत्या अपेक्षा आहेत, याविषयी तुझ्या वर्गात चर्चा कर व सांग.

१६. आकाशी झेप घे रे

कृती १ : ‘कष्टाविण फळ ना मिळते’, या पंक्तीचा तुझ्या शब्दांत कल्पनाविस्तार कर.

कृती २ : खालील दिलेल्या शब्दांचे अर्थ शब्दकोशात शोधून लिही.

अ) सुखलोलूप : ....

ब) साजिरा : ....

कृती ३ : ‘सोडी सोन्याचा पिंजरा’, या ओळीतून तुला जाणवलेले विविध अर्थ लिही.

कृती ४ : खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे 'पिंजऱ्यातील पक्ष्याचे' मनोगत लिही.

१) जन्म आणि पूर्वीचे जीवन २) पिंजऱ्यातील बंदिस्त जीवन ३) बाहेर निघण्याचे प्रयत्न
४) पिंजऱ्यातील सवय ५) वाटणारी खंत

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : प्रस्तुत कवितेत वापरलेल्या प्रतिमा कशाच्या संदर्भात वापरल्या आहेत ते लिही.

....

....

....

....

....

....

१७. सोनाली

कृती १ : पाळीव प्राणी व मानव यांचे नाते उलगडणारा एखादा प्रसंग लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती २ : प्राणिसंग्रहालयातील प्राण्यांना स्वातंत्र्य द्यावे का? याबद्दल तुझे मत लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : पशूंनासुद्धा मानवासारख्या भावभावना असतात, यासंबंधी तू अनुभवलेली एखादी घटना लिही.

....

....

....

....

....

कृती ४ : आंतरजालाच्या मदतीने डॉ. प्रकाश आमटे आणि वन्यप्राणी यांच्या नात्याविषयी माहिती लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : तुझ्या वर्गाने क्षेत्रभेट म्हणून प्राणिसंग्रहालयात जायचे ठरविले आहे. त्यासाठी परवानगी मिळावी म्हणून वर्गप्रतिनिधी या नात्याने प्राणिसंग्रहालयाच्या व्यवस्थापकांना विनंती करणारे पत्र लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

१८. निर्णय

कृती १ : तुझ्या घरात दैनंदिन कामासाठी वापरल्या जाणाऱ्या यांत्रिक वस्तूंची नावे लिही.

यांत्रिक वस्तू

....

....

....

....

....

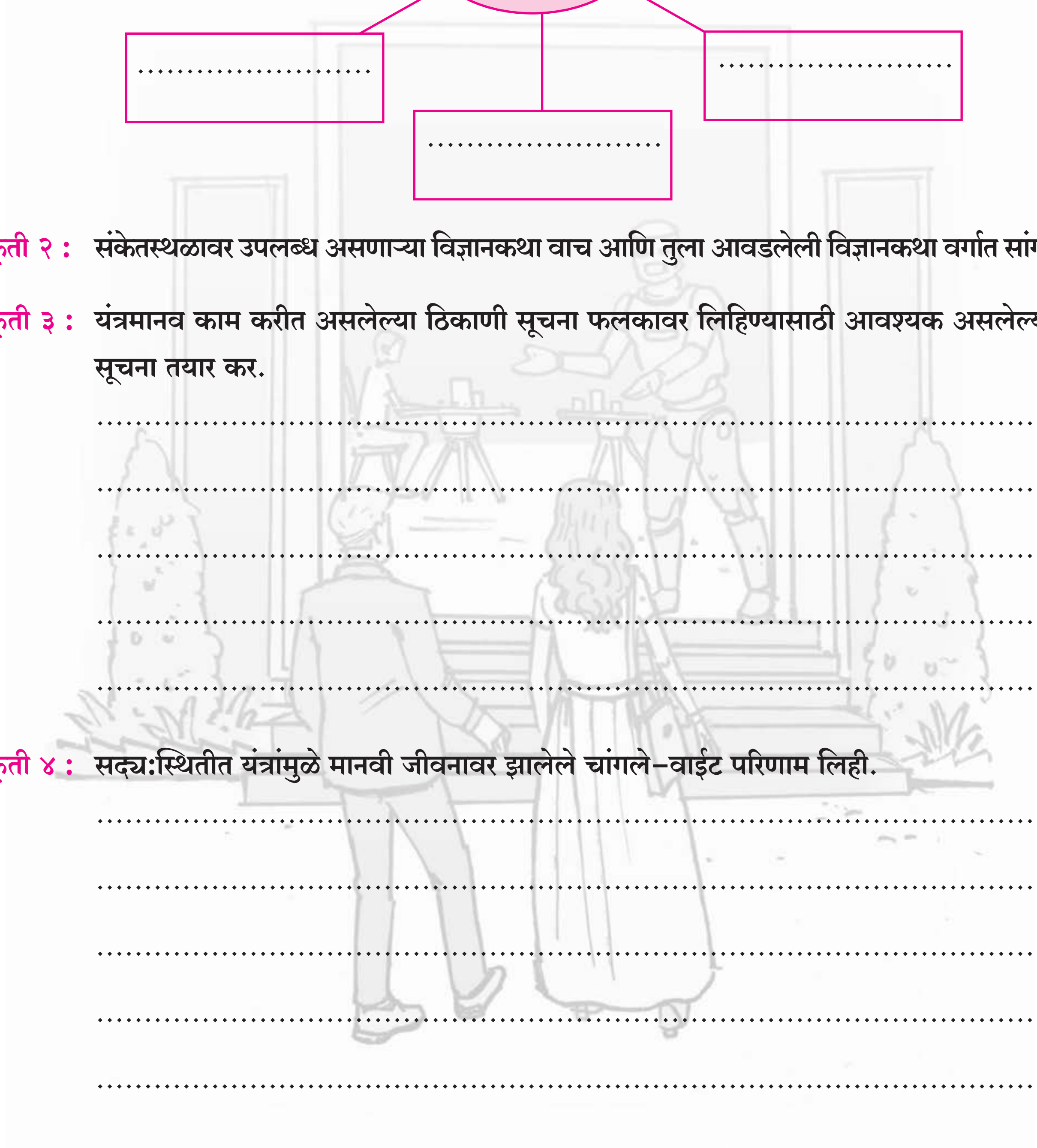

कृती २ : संकेतस्थळावर उपलब्ध असणाऱ्या विज्ञानकथा वाच आणि तुला आवडलेली विज्ञानकथा वर्गात सांग.

कृती ३ : यंत्रमानव काम करीत असलेल्या ठिकाणी सूचना फलकावर लिहिण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सूचना तयार कर.

....

....

....

....

....

कृती ४ : सद्य:स्थितीत यंत्रांमुळे मानवी जीवनावर झालेले चांगले-वाईट परिणाम लिही.

....

....

....

....

....

कृती ५ : मानवाची जागा यंत्रमानवाने घेतल्यास होणारे परिणाम तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

कृती ६ : विज्ञानकथा लिहिणाऱ्या लेखकांची माहिती मिळव आणि खाली दिलेला तक्ता पूर्ण कर.

अ. क्र.	लेखकाचे नाव	पुस्तकाचे नाव
१)	....	....
२)	....	....
३)	....	....
४)	....	....
५)	....	....

कृती ७ : वैद्यकीय क्षेत्रात रोबोच्या वापराचे काय फायदे आहेत? याबद्दल तुझ्या परिसरातील डॉक्टरांशी चर्चा कर. ते फायदे मुद्देसूद आणि थोडक्यात लिही.

फायदे : १) ....

२) ....

३) ....

४) ....

१९. तू झालास मूक समाजाचा नायक

कृती १ : आंतरजालाच्या मदतीने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनावरील कविता मिळवून वाच.

कृती २ : समाजातील काही अनिष्ट रूढी-परंपरा सांगून त्यावर प्रतिबंधात्मक उपाय लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : खाली दिलेले वाक्प्रचार व त्याच्या अर्थानुसार योग्य जोड्या लाव.

वाक्प्रचार	उत्तर	वाक्प्रचाराचा अर्थ
१) वाट पाहणे		अ) मदत न करणे
२) बहिष्कृत करणे		ब) स्वतंत्र होणे
३) पाठ फिरवणे		क) प्रतीक्षा करणे
४) बेड्या तोडणे		ड) बाहेर ठेवणे

कृती ४ : खाली दिलेले शब्दकोडे पूर्ण कर.

१		२			३		४
				५			
		६					
७	८			९		१०	
			११				
१२						१३	

आडवे शब्द :

१) आकाश ३) युद्‌ध, संघर्ष
५) काळोख, तिमिर ६) नूतन, नवखा
७) समर, लढाई ११) जागा, सावध
१२) पृथ्वी, धरती
१३) बहिष्कृत, वाळीत टाकलेला

उभे शब्द :

१) उभा, सरळ २) अगाध, प्रचंड
३) नकार, मज्जाव या शब्दांचा विरुद्‌धार्थी शब्द
४) चवदार तळे येथे आहे.
८) समाज, प्रजा, जनसमूह
९) जवान, सैनिक १०) स्वागत, आतिथ्य

कृती ५ : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सुरू केलेल्या 'बहिष्कृत भारत' या पाक्षिकाविषयी माहिती मिळव आणि ती थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ६ : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या 'चवदार तळ्याचा सत्याग्रह' याविषयी आंतरजालावरून माहिती मिळव व आपल्या वर्गातील मित्रांना सांग.

२०. सर्व विश्वचि व्हावे सुखी

कृती १ : सुखी व सुंदर समाजाच्या निर्मितीसाठी संतांनी केलेला एखादा उपदेश तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती २ : हेचि दान देगा देवा । तुझा विसर न व्हावा ।। हा संत तुकाराम महाराजांचा अभंग मिळवून वाच व लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : खाली दिलेला आकृतिबंध पूर्ण कर.

संत कवीचे नाव
....

ओवी क्र.
....

'हे विश्वचि माझे घर । ऐसी मती जयाची स्थिर ।
किंबहुना चराचर । आपणची जाहला ।।

ग्रंथाचे नाव
....

अध्याय क्र.
....

कृती ४ : खालील वाक्यातील लेखननियमांनुसार चुकीचे शब्द ओळखून दुरुस्त कर व वाक्य पुन्हा लिही.

१) पसायदान याचा अर्थ विनर्म मनाने परमेश्वराला हात जोडून केलेली विनंती होय.

....

२) परस्पर सहकार्यातुनच मानवी जिवनाचे कल्याण होते.

....

कृती ५ : दोन शब्दांतील रिकाम्या जागेमध्ये योग्य शब्द योजून दोन अर्थपूर्ण शब्द तयार कर.

१) जन .... कारक   १) ....
  २) ....

२) महा .... वाडा   १) ....
  २) ....

३) ग्राम .... रहस्य   १) ....
  २) ....

कृती ६ : आंतरजालावर उपलब्ध असलेल्या संत ज्ञानेश्वर महाराज यांच्या 'पसायदान' या विषयीचे वक्ते इंद्रजित देशमुख यांच्या प्रबोधनपर व्याख्यानाची चित्रफीत वर्गातील मित्रांसोबत ऐक.

व्युत्पत्ती कोश (स्थूलवाचन)

कृती १ : खाली दिलेल्या नावांचा अकारविल्हेप्रमाणे क्रम लाव.

संध्या, वैभव, अंजली, मीनाक्षी, साक्षी, आनंद, विद्या, विनया, बबन

....

....

कृती २ : व्युत्पत्ती कोशाच्याआधारे पुढील लघुरूपांची विस्तारित रूपे लिही.

१) पुं. : ....   २) न./नपुं. : ....

३) सं. : ....   ४) प्रा. : ....

५) पं. : .... ६) गु. : ....

७) ओ. : .... ८) बं. : ....

९) सिं. : .... १०) हिं. : ....

कृती ३ : खालील कृती सोडव.

शब्द एक - अर्थ अनेक

१) जीवन : १) .... २) .... ३) ....

२) वर : १) .... २) .... ३) ....

३) चरण : १) .... २) .... ३) ....

४) हार : १) .... २) .... ३) ....

कृती ४ : दैनंदिन जीवनात वापरल्या जाणाऱ्या परभाषीय शब्दांची यादी कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : संत ज्ञानेश्वरांनी लिहिलेले ‘पसायदान’ सुवाच्य अक्षरात लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

श्रेयनामावली

शिकू आनंदे मराठी : विद्यार्थी कृतिपुस्तिका : इयत्ता दहावी

विकसन, लेखन व समीक्षण

अ.क्र.	तज्ज्ञ सदस्यांचे नाव	पद	कार्यालय
१.	डॉ. श्रीहरी दशरथ दराडे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, जालना.
२.	भिकाजी गणेश कुलकर्णी	मुख्याध्यापक	अंबिका विद्यामंदिर, शिरापूर, ता. मोहोळ, जि. सोलापूर.
३.	नेताजी दत्तात्रय डोंगळे	मुख्याध्यापक	भोगावती हायस्कूल, शाहूनगर परिते, ता. करवीर, जि. कोल्हापूर.
४.	अनिल सुधाकर पंजाबी	उपमुख्याध्यापक	मणिबाई गुजराती हायस्कूल, अंबापेठ, अमरावती.
५.	विजयकुमार कृष्णा सरगर	सहशिक्षक	श्री काडसिद्धेश्वर हायस्कूल व ज्युनिअर कॉलेज, कणेरी, ता. करवीर, जि. कोल्हापूर.
६.	सुलभा दिलीप सुरळकर	सहशिक्षक	कै. श्री. वसंतराव वैद्य माध्यमिक विद्यालय, सेनादत्त पेठ, पुणे ३०.
७.	डॉ. मीनल जगन्नाथ भोळे	सहशिक्षक	विद्याभवन स्कूल अँड ज्युनिअर कॉलेज, घाटकोपर, मुंबई.
८.	संतोष नानाभाऊ पाटील	सहशिक्षक	आर. सी. पटेल माध्यमिक विद्यालय अहिल्यापूर, ता. शिरपूर, जि. धुळे.
९.	जगन्नाथ (नाना) शिवले	सहशिक्षक	प्रेरणा माध्यमिक विद्यालय, लक्ष्मणनगर, थेरगाव, जि. पुणे.
१०.	सलील वाघमारे	अधीक्षक	समता विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.